

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012. Цей переклад був здійснений за підтримки Фонду прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не зобов'язує Суд. Для отримання додаткової інформації ознайомтеся з повідомленням про авторські права в кінці цього документа.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

Інформаційний бюлетень про практику Суду № 147

Грудень 2011

***Аль-Хавайя і Тахері проти Сполученого Королівства -
26766/05 – 22228/06***

(Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom)

Рішення 15.12.2011 [GC]

Стаття 6

Кримінальне провадження

Стаття 6-3-d

Допит свідків

Засудження, обґрунтовані показаннями свідків, які не з'явилися до суду:
немає порушення, порушення

Факти – Перший заявник (пан Аль-Хавайя), лікар-консультант, був звинувачений у двох епізодах розпусного нападу відносно двох пацієнток. Одна з пацієнток, ST, померла до початку суду, але перед смертю зробила заяву в поліцію, яка було зачитана присяжним. Суддя стверджував, що зміст заяви мав вирішальне значення для сторони обвинувачення щодо першого епізоду, так як не було інших прямих доказів того, що сталося. Сторона захисту визнала, що у випадку, якщо заява мала зачитуватися присяжним в ході судового розгляду, то у неї повинна бути можливість спростувати її через перехресний допит інших свідків. В ході судового розгляду, присяжні заслухали показання ряду різних свідків, у тому числі іншу потерпілу та двох друзів померлої, яким вона про все розказала відразу після інциденту. Стороні захисту була надана можливість допитати всіх свідків, які давали показання в суді, шляхом перехресного допиту. У своїй заключній промові суддя нагадав присяжним, що вони не бачили як ST давала показання або піддавалася перехресному допиту і, що звинувачення були відхилені. Перший заявник був визнаний винним в обох епізодах.

Другий заявник (пан Тахері) був звинувачений, *inter alia*, в умисному заподіянні тілесних ушкоджень ножом. Жоден з опитаних на місці події не стверджував, що бачив, як заявник наносив ножові поранення жертві. Однак, через два дні, один із присутніх, Т, заявив в поліцію про причетність другого заявника. В ході судового розгляду сторона обвинувачення подала клопотання про дозвіл на прочитання заяви Т на тій підставі, що він був занадто наляканий, щоб з'явитися до суду. Суддя надав такий дозвіл після виявлення на основі доказів, отриманих від Т і поліцейського, що Т боявся давати показання (хоча його страх не був спричинений другим заявником), і що спеціальні заходи, такі, як давання показань за ширмою, не зменшили б його страху. Свідочські показання Т були зачитані присяжним у його відсутності. Другий заявник також дав показання. Суддя, у своїй заключній промові попередив присяжних про небезпеку покладатися на показання Т, так як вони не були перевірені перехресним допитом. Заявник був визнаний винним, його засудження було залишено в силі апеляційним судом.

Обидва заявники подали заяви до Європейського суду зі скаргами, що визнання їх винними ґрунтувалися у вирішальній мірі на твердженнях свідків, яких вони не змогли допитати в суді у перехресному допиті, і що їм, таким чином, було відмовлено у справедливому судовому розгляді. У [рішенні від 20 січня 2009 року](#) Палата Суду одноголосно постановила в обох справах, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 у поєднанні з підпунктом (d) пункту 3 статті 6 Конвенції на тій підставі, що втрата можливості допитати зазначених свідків на перехресному допиті не була ефективно врівноважена в судовому розгляді.

Право – Пункт 1 статті 6 у поєднанні з підпунктом (d) пункту 3 статті 6: Підпункт (d) пункту 3 статті 6 закріпив принцип, що до того, як обвинувачений може бути визнаний винним, всі докази проти нього, за загальним правилом, повинні бути подані в його присутності на відкритому засіданні, з урахуванням принципу змагальності. Винятки з цього принципу були можливі, але вони не повинні були порушувати права на захист. Як правило, це вимагало, щоб обвинуваченому була надана адекватна і належна можливість допитати і піддати сумніву показання свідка проти нього, коли цей свідок давав показання або на пізнішій стадії провадження. З цього загального принципу випливали два наслідки.

Перший – повинні бути вагомі підстави для прийняття показань свідка, який був відсутній у суді. Вагома підстава існувала, *inter alia*, коли свідок помер або був відсутній внаслідок страху, спричиненого обвинуваченим або особами, що діяли на його користь, так як в останньому випадку, вважалося, що підсудний відмовлявся від свого права, передбаченого підпунктом (d) пункту 3 статті 6. Якщо ж відсутність свідка була пов'язана із загальним страхом свідчити, який не був безпосередньо спричинений погрозами з боку підсудного або його представників, то суд мав провести відповідні процесуальні дії для визначення наявності підтверджених доказами об'єктивних підстав для страху. Перш ніж свідок міг бути звільнений від дачі показань у зв'язку зі страхом, суд мав упевнитися, що всі наявні альтернативи, такі як анонімність свідка та інші спеціальні заходи, були б недоцільними або нездійсненними.

Другий – засудження, яке ґрунтувалося виключно або вирішальною мірою на твердженнях свідка, відсутнього у суді, якого обвинувачений не мав можливості допитати в ході слідства або під час судового розгляду, як правило, вважалося би несумісним з вимогами справедливості відповідно до статті 6 («єдиного або вирішального правила»). Однак, це правило не було абсолютним, і не повинно було застосовуватися у спосіб, який не враховував

обставин і ігнорував специфіку конкретної правової системи, оскільки це перетворило б правило в тупий і нерозбірливий інструмент, який суперечив би традиційному способу, з допомогою якого Суд підходив до розгляду питання загальної справедливості провадження, а саме зважування конкуруючих інтересів сторони захисту, потерпілого, свідків, і публічного інтересу в ефективному здійсненні правосуддя. Відповідно, навіть якщо показання з чужих слів були єдиним чи вирішальним доказом проти підсудного, то їх прийняття у якості доказу не спричинило б автоматичного порушення пункту 1 статті 6. У той же час, якщо засудження ґрунтувалося виключно або вирішальною мірою на показаннях свідків, які були відсутні в суді, Суд повинен був піддати провадження детальній перевірці. Через небезпеку, пов'язану з прийняттям таких доказів, дуже важливим фактором було зважування у загальному масштабі, який вимагав достатньо урівноважуючих факторів, включаючи наявність сильних процесуальних гарантій. Питання у кожній справі полягало у тому, чи мали місце достатні урівноважуючі фактори, у тому числі заходи, які дозволяли зробити справедливу і правильну оцінку наявності достовірності доказів.

У зв'язку з цим, Суд визнав, що національне законодавство містило надійні гарантії, спрямовані на забезпечення справедливості*. Що стосується того, як ці гарантії були застосовані на практиці, Суд розглянув три питання в кожній справі: чи було необхідно визнавати доказами показання свідків, які були відсутні у суді; чи неперевірені докази, подані свідками, відсутніми у суді, були єдиною або вирішальною підставою для визнання кожного заявника винним; і чи були в наявності достатньо урівноважуючі фактори, включаючи надійні процесуальні гарантії того, що кожний судовий розгляд, оцінений в цілому, був справедливим.

(а) *Справа першого заявника* – Беззаперечним був той факт, що смерть ST зробила необхідним визнання її показань доказами, якщо докази з її сторони мали прийняти до уваги. Суддя абсолютно ясно висловився щодо їх значення («без показань відсутній був перший епізод»), а, отже, показання мали розглядатися як вирішальні. Достовірність цього доказу підтверджувалася тим фактом, що між заявою ST в поліцію і її розповіддю двом друзям незадовго після зазначеного інциденту, обоє з яких дали показання в суді, існували лише незначні невідповідності. Найголовніше, що між описом ST про заявлений напад і описом іншої потерпілої містилися значні подібності, при цьому доказів їх змови не було виявлено. У справі про розпусний напад лікаря на його пацієнтку під час приватної консультації, де були присутні тільки він і жертва, було б важко уявити надійніший підтверджуючий доказ, особливо, якщо інші свідки були викликані для дачі показань в суді і їх достовірність була перевірена на перехресному допиті. Хоча апеляційний суд визнав суддівські вказівки присяжним незадовільними, він також постановив, що присяжні повинні були зрозуміти з тих вказівок, що показання ST мали мати меншу вагу, тому що присяжні її не бачили і не чули. Беручи до уваги дані вказівки і представлені стороною обвинувачення докази на підтримку показань ST, Суд вважав, що присяжні мали можливість провести справедливу і належну оцінку достовірності звинувачень ST проти першого заявника. На цьому тлі і з огляду на справедливість судового розгляду в цілому, було достатньо чинників для врівноваження прийняття показань ST в якості доказу.

Висновок: немає порушення (п'ятнадцятьма голосами проти двох).

(б) *Справа другого заявника* – Відповідні запити були зроблені для визначення, чи були об'єктивні підстави для страху T і переконання судді, що спеціальні заходи його не зменшили б його.

Т був єдиний свідок, який стверджував, що бачив удар ножем, і його непідтверджені свідоцькі показання були, якщо не єдиним, то принаймні, вирішальним доказом проти заявника. Вони, очевидно, були доказом великої ваги, без якого шанси на звинувачення значно б зменшилися. Ані висновок судді про те, що прийняття показань Т не призвело б до несправедливості, оскільки заявник мав змогу заперечити або спростувати їх самостійно або за допомогою виклику інших свідків, ані попередження суддею присяжних з обережністю підходити до доказу Т, не могли створити достатньої противаги тим труднощам, які виникли у сторони захисту. Хоча заявник подав докази, які заперечували його винуватість, він не мав можливості перевірити правдивість і достовірність доказу, поданого Т, у перехресному допиті. Оскільки Т був єдиним свідком, який очевидно хотів або міг розказати про побачене, заявник не мав можливості викликати жодного іншого свідка, для заперечення показань Т. Крім того, незалежно від ясності або переконливості висловленого суддею попередження в його вказівках присяжним щодо небезпеки покладатися на неперевірений доказ, воно не могло бути достатньою противагою у справі, де неперевірені показання єдиного свідка сторони обвинувачення були єдиним прямим доказом проти заявника.

Вирішальний характер показань Т за відсутності іншого надійного підтверджуючого доказу у справі означав, що присяжні не мали змоги провести справедливую і належну оцінку достовірності доказу, поданого Т. Розглядаючи справедливість судового розгляду в цілому, Суд дійшов висновку, що відсутні були достатні урівноважуючі фактори, які б компенсували б труднощі, які виникли у сторони захисту у зв'язку із допуском показань Т в якості доказу.

Висновок: порушення Конвенції (одноголосно).

Стаття 41: 6 000 євро другому заявникові як компенсація за збитки нематеріального характеру.

* До них належали: спеціальні правила, які визначали випадки, в яких показання свідків, відсутніх в суді, могли бути прийняті в якості доказів; вимога розглянути альтернативні заходи для надання можливості свідкові, відсутньому у суді через страх, давати показання у суді; свобода розсуду виключати показання свідків, відсутніх в суді; і обов'язок припинити провадження, якщо справа проти обвинуваченого ґрунтувалася «повністю або частково» на показаннях з чужих слів, які були настільки непереконливі, що визнання особи винною було б сумнівним. Крім того, від судді вимагалось надати присяжним традиційні вказівки щодо тягаря доказування і направляти їх, враховуючи небезпеку спиратися на показання із чужих слів.

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька. Цей переклад був здійснений за підтримки Фонду прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не зобов'язує Суд, і Суд не несе відповідальності за його якість. Він може бути завантажений з бази даних судової практики Європейського суду з прав людини HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-яких інших баз даних, яким Суд надав його. Він може бути відтворений у некомерційних цілях за умови зазначення повної назви справи разом з вище вказаним повідомленням про авторські права і посиланням на Фонд прав людини. Будь-яку особу, яка бажає використовувати переклад або його частину в комерційних цілях, просимо зв'язатися за наступною адресою: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.

Click here for the [Case-Law Information Notes](#)